

*Євген Долинський,
доктор педагогічних наук, професор
Хмельницький національний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗСУ

Військова галузь історично пов'язана з міжмовним посередництвом. Знавці мов, які були обізнані з військовою справою, залучалися до воєнних кампаній. Ця практика дійшла і до наших днів, адже до складу будь-яких експедиційних сил уведено тих же військових тлумачів, хоча їхні назви та функціональні обов'язки можуть відрізнятися, наприклад: *military linguist/interpreter/translator*. Потреби в ефективній комунікації багатонаціональних миротворчих сил зумовили вироблення норм та стандартів єдиної робочої мови, яка отримала назву *English for Military Purposes / EMP* (Англійська мова для військових цілей) [15].

Специфіку практичної діяльності військового перекладача відображено у працях І. В. Корунця [7, с. 36-51], В. Арчі [14, с. 249-255], К. Торікая [16] та ін. Теоретичним і практичним аспектам військового перекладу присвячено багато наукових праць, які знайшли своє відображення у монографіях, підручниках та посібниках. Це в першу чергу такі фахівці військового перекладу, як М. Б. Білан, Л. М. Гончарук, П. А. Матюша, Р. К. Міньяр-Белоручев, В. П. Остапенко, А. Ф. Ширяєв, (військовий переклад з/на французьку мову); Н. П. Ветлов, Г. М. Стрелковський, Л. К. Латишев, Б. А. Дзись, А. М. Філімонов (військовий переклад з/на німецьку мову); Л. Л. Нелюбін, В. В. Балабін, А. А. Дормідонтов, А. А. Васильченко, Г.О. Судзіловський, С. Я. Янчук (військовий переклад з/на англійську мову).

Виокремлення теорії військового перекладу з її власними завданнями, предметом і об'єктом, методологією і методами дослідження є доведеним фактом, і доцільність її виокремлення уже не викликає сумніву. На даному етапі розвиток теорії військового перекладу стимулюється інтенсифікацією залучення ЗСУ (далі – збройні сили України) до заходів міжнародного військового співробітництва, відбувається накопичення теоретичного та емпіричного матеріалу з основних європейських та східних мов, систематизуються (з одночасним пошуком українських перекладних відповідників) іншомовні термінологічні бази військової галузі, закладається теоретична база такої практичної діяльності як лінгвістичне забезпечення ЗСУ.

Услід за О. М. Нікіфоровою [11], ми розглядатимемо лінгвістичне забезпечення військ (сил) як лінгвістичну діяльність, направлену на виконання завдань Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗСУ щодо здійснення усних та письмових перекладів, укладання словників, проведення мовної підготовки, оцінки рівня володіння мовою та сертифікації мовних знань, удосконалення методики викладання іноземної мови, а також, науково-дослідної діяльності [11, с. 259].

На наше глибоке переконання, військовий переклад є наріжним каменем лінгвістичного забезпечення участі ЗСУ у заходах міжнародного військового співробітництва, адже усі ці заходи потребують професійного перекладацького

супроводження. У свою чергу, професійне перекладацьке супроводження таких заходів як миротворчі й антитерористичні операції та міжнародні військові навчання, залежить від стабільної військово-термінологічної та лексикографічної роботи, військово-спеціальної мовної підготовки, лінгводидактики військового перекладу, а також науково-дослідницької роботи у цих напрямках.

Україна, як член-засновник ООН і партнер НАТО, долучилась до міжнародної миротворчої діяльності у 1992 році, і таким чином взяла на себе зобов'язання щодо приведення своїх збройних сил у відповідність із стандартами НАТО. Ці стандарти охоплюють практично усі сфери діяльності військового компонента Альянсу, але найперше – це стандарти засобів зв'язку, термінології, штабних процедур та керівних документів. Вітчизняні військові перекладачі працюють над вирішенням проблем лінгвістичної сумісності з країнами НАТО. Ця робота спрямована на розвиток військової субмови і унормуванням української військової термінології і почалась набагато раніше.

Беручи до уваги інтенсифікацію залучення ЗСУ у різні програми військового співробітництва, що відповідним чином збільшує попит на висококваліфікованих військових перекладачів й заклади їх підготовки, ще й тому, що військова тематика надзвичайно стрімко розвивається. Це спричинено війною в Україні, розвитком воєнних технологій і змінами політичних курсів держав. Процес військового термінотворення, впровадження новоутворених понять і термінів у повсякденну мову учасників воєнного процесу відбувається постійно. Вирішення цієї проблеми можливе лише після подолання мовного бар'єра та опанування штабних процедур за стандартами НАТО [7, с. 33].

Автори одного із перших підручників з військового перекладу розглядають військовий переклад у двох аспектах: як сферу практичної мовної діяльності, і як навчальний предмет. Як сфера практичної мовної діяльності військовий переклад являє собою один з видів спеціального перекладу, об'єктом роботи якого є різноманітні військові матеріали. А доцільність виділення військового перекладу в самостійну навчальну дисципліну автори доводять з огляду на наявність ряду специфічних особливостей усного та письмового мовлення на військові теми, що обумовлено специфікою самої військової справи як окремої галузі знання.

Такими мовними особливостями є:

1. Максимальне насичення військових матеріалів військовою лексикою, основну і найбільш важливу частину якої становлять військові терміни, а в усному мовленні військовослужбовців іноземної армії – слова військового жаргону – сленгу.

2. Наявність у письмовому та усному мовленні на військові теми особливих ідіоматичних виразів та фразеологічних сполучень, які не вживаються або рідко вживаються в загальнолітературній мові.

3. Наявність деяких стилістичних відхилень від загальнолітературних норм, іноді досить значних. Так, в англійській мові це: а) широке використання еліптичних конструкцій, особливо в періодично створюваних документах, форма та зміст яких змінюється лише в певних межах (накази, зведення, донесення); б) стислість і сухість викладу матеріалу (наприклад, у статутах і бойовій документації), що поряд із застосуванням еліптичних конструкцій досягається

шляхом широкого використання пасивних конструкцій і частою заміною підрядних речень абсолютними конструкціями, дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами; в) наявність зворотів офіційно-канцелярського стилю головним чином в інструкціях і настановах, що охоплюють спільні чи адміністративно-господарські питання; г) суворо регламентоване вживання дієслівних форм і зворотів мови в певних розділах бойових документів й статутів, і т. д.

4. Насичення, особливо бойових документів, скороченнями, більшість з яких використовується лише у військовій справі.

Неоціненний внесок у теорію і практику військового перекладу зробив Г. М. Стрелковський, який вважав, що будь-яка теорія є узагальненням й систематизацією результатів певного виду людської діяльності. А найретельніше проникнення в суть цього процесу і складає передумови для виникнення часткової теорії, яка в свою чергу починає впливати зворотнім чином на практику, допомагаючи їй знаходити раціональні шляхи вирішення своїх нагальних проблем. Таким же самим чином як перекладацька практика призвела до виникнення своєї власної теорії, практика військового перекладача призвела до виникнення теорії військового перекладу.

Не втрачають актуальності положення Р. К. Міньяр-Белоручева, який стверджував, що у військовому перекладі доводиться мати справу головним чином з текстами, які насичені військовою термінологією, тому він багато в чому збігається з науково-технічним перекладом. Але він також зазначав, що у військовому перекладі доводиться мати справу з текстами інформаційно-пропагандистського характеру, з діловою документацією, а також з іншими військовими матеріалами. Крім того, військовий переклад, на відміну від інших видів науково-технічного перекладу, має свої специфічні види перекладу, пов'язані з необхідністю вирішувати оперативні завдання (допит військовополоненого, радіопереговори тощо). Р. К. Міньяр-Белоручев дійшов висновку, що військовий переклад можна визначити як науковотехнічний переклад оперативного призначення. Г. О. Судзіловський був першодослідником англійського військового сленгу [12, с. 260].

Першою вітчизняною науковою працею у царині військового перекладу є монографія В. В. Балабіна, у якій автор розглядає особливості перекладу американських військових сленгізмів [1]. В. В. Балабін не лише започаткував серію перекладознавчих досліджень військової субмови, а й заклав підвалини для створення школи військового перекладу в Україні. Серед інших здобутків В. В. Балабіна необхідно зазначити навчальний посібник "Основи військового перекладу" (2004 р.). Згодом, В. М. Лісовський та О. О. Чернишов у співавторстві та за редакцією В. В. Балабіна створили однойменний підручник (2008 р.) [2]. Іншим важливим напрацюванням В. М. Лісовського є підручник з військово-технічного перекладу (англ. мова, 2010 р.) у трьох томах [9].

Навчальний посібник з дисципліни "Військовий переклад" було створено авторським колективом, до якого входять В. М. Гапонова, І. А. Яремчук, І. Г. Блощинський [5]. О. В. Гукова розробила навчальний посібник з практичного курсу військово-спеціальної мовної підготовки для вищих військових закладів освіти [6]. На особливу увагу заслуговує перекладознавче дослідження назв

військових структур збройних сил франкомовних та румуномовних країн, яке здійснив П. А. Матюша [10].

Багатою є перекладацька і перекладознавча діяльність М. Б. Білана. Згаданий науковець є одним із співавторів підручника з основ військового перекладу (французька мова, 2010 р.) [3]. Він також здійснив дослідження лексико-семантичних проблем військового перекладу в однойменній монографії (2010 р.) [3].

Наукове дослідження формування української військової термінології з позиції філології було здійснено Я. П. Яремком у 1997 році [13]. Я. П. Яремко також торкнувся питання становлення й функціонування військових термінів-символів разом із їхніми умовними позначеннями [13, с. 115-116]. Праця Д. В. Василенка [4], є вагомим доповненням лінгвістичної картини оновлення і збагачення сучасної англійської мови, зокрема розвитку словникового складу військової сфери ХХ – початку ХХІ століття, у напрямку військової субмови. Т. Б. Лебедева [8] дослідила динаміку розвитку військової лексичної підсистеми в сучасній німецькій мові.

Вищенаведені результати і методологія досліджень, а також практичні напрацювання послужили основою й спонуканням до здійснення дослідження у галузі перекладу військової документації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабін, В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. Київ: Логос, 2002. 314 с.
2. Балабін, В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу: (англ. мова): [підручник]; [ред. В.В. Балабіна]. Київ: Логос, 2008. 587 с.
3. Білан, М. Б. Лексико-семантичні проблеми військового перекладу. Київ: Логос, 2010. 244 с.
4. Василенко, Д. В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери ХХ – початку ХХІ століття: Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови". Запоріжжя. 2008. 237 с.
5. Гапонова, В. М., Яремчук, І. А., Блощинський І. Г. Військовий переклад: Навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2006. 440 с.
6. Гукова, О. В. Практичний курс військово-спеціальної мовної підготовки: навчальний посібник. Житомир: ЖВІ НАУ, 2010. 320 с.
7. Корунець, І. В. Вступ до перекладознавства: [Підручник] Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
8. Лебедева, Т. Б. Динаміка розвитку військової лексичної підсистеми в сучасній німецькій мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ. 2002. 226 с.
9. Лісовський В. М. Військово-технічний переклад: (анл. мова): підручник Том 1. за ред. В. В. Балабіна. Київ: ВІКНУ, 2010. 296 с.
10. Матюша, П. А. Франкомовні та румуномовні назви військових структур в українському перекладі: дис. ... канд. наук: 10.02.16. Київ, 2008. 260 с.
11. Нікіфорова, О. Особливості перекладацького супроводження заходів міжнародного військового співробітництва. Тези доповідей "Військова освіта сьогодні та майбутнє". Наукове видання. Київ: ВІКНУ, 2010. 259 с.

12. Янчук, С. Особливості перекладацького супроводження заходів міжнародного військового співробітництва. Тези доповідей "Військова освіта сьогодні та майбутнє". Наукове видання. Київ: ВІКНУ, 2010. С. 259-260.

13. Яремко, Я. П. Формування української військової термінології: Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02 "Російська мова". Дрогобич: Дрогобицький держ. педагогічний ін-т ім. І. Франка, 1997. 164 с.

14. Archie, W. C. The Interpreter in Peace and War. *The French Review*: Vol. 22, No. 3 (Jan., 1949), pp. 249-255.

15. Joint Doctrine. Joint Force Employment. Military Operations Other Than War. J-7 Operational Plans And Interoperability Directorate, March 1997. p. 93.

16. Torikai, K. *Voices of the invisible presence: diplomatic interpreters in post-World War II Japan*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2009. 197 p.